

LUNDS UNIVERSITET
Socialhögskolan
Campus, Helsingborg
Sol 065
Höstterminen 2006

Socialarbetares tolkning och tillämpning av LVM

- ur ett genusperspektiv

Författare: Emilie Ekström

Sofi Erös

Handledare: Kristina Göransson

Abstract

The law (1988:870) concerning care of substance abusers is constructed in a way that gives the social workers room to interpret and apply the law individually. This may contribute to differences in treatment between female and male substance abusers. The purpose of the essay was to investigate whether the client's gender had any significance to how the social worker interpret and apply the law (LVM).

The specific questions we worked around were:

- What significance does the client's gender have in the decision-making?
- Does the social worker's opinion about the law have any significance?
- What factors can effect the social worker's interpretation and application of the law?
- What importance do the social workers attach to prevailing norms about men and women when they interpret and apply the law?

We chose to use a qualitative method to answer the above questions. Six social workers were interviewed and 39 LVM sentences were analysed. The collected materials were interpreted from a gender perspective. The results of the study showed that there was a difference in how the law was interpreted and applied depending on whether the client was a woman or a man.

Förord

Denna uppsats har för oss bidragit till ökade kunskaper i Lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall. Vidare har vi genom att belysa lagen ur ett genusperspektiv vunnit ökad insikt i de djupt rotade föreställningarna kring de båda könen. Dessutom har vi fått en djupare förståelse för den ambivalens som en socialsekreterare kan ställas inför.

Vi vill tacka de socialsekreterare som ställt upp på att intervjuas. Utan den kunskap som ni delgivit oss, hade detta arbete inte varit genomförbart. Ett särskilt tack vill vi rikta till vår handledare Kristina Göransson som under arbetets gång givit oss konstruktiv kritik och dessutom bidragit med värdefulla synpunkter och goda råd. Avslutningsvis vill vi även tacka varandra för ett gott samarbete och många goda skratt. Vi hoppas att vårt engagemang kommer att avspeglas i denna uppsats.

1. INLEDNING	5
1.1 Problemformulering.....	5
1.2 Syfte och frågeställningar	6
1.3 Tillvägagångssätt.....	6
1.3.1 Urval och avgränsningar.....	6
1.3.2 Metod	7
1.3.3 Metodens trovärdighet.....	8
1.3.4 Arbetsfördelning.....	10
1.3.5 Etiska överväganden	10
1.3.6 Källkritik.....	10
1.4 Fortsatt framställning.....	11
2. UPPSATSÄMNETS BAKGRUND.....	11
2.1 Historik	11
2.2 LVM - lagens utformning.....	12
2.3 Definitioner av missbruksbegreppet.....	13
2.4 Tidigare forskning	14
2.4.1 Rättsliga frågetecken samt dess konsekvenser.....	14
2.4.2 Missbrukande kvinnor och män.....	16
2.4.3 Rättsliga normer beroende på kön	16
3. TEORI.....	17
3.1 Genusteorin.....	18
4. ANALYS	21
4.1 Det svagare könet.....	22
4.2 Konsekvenser av rådande normer	25
4.3 Skillnader i missbruksproblematiken.....	27
4.4 Konsekvenser av lagens utrymme för individuella tolkningar.....	29
4.5 LVM – en akutlag?	31
5. AVSLUTNING	32
5.1 Sammanfattning.....	32
5.2 Resultat.....	33
5.3 Diskussion	35
6. KÄLLFÖRTECKNING.....	37
7. BILAGOR	40
7.1 Bilaga 1. Intervjuguide	40

1. INLEDNING

1.1 Problemformulering

Det är ingalunda unikt att resonemang kring tvångsvård av missbrukare skapar ambivalens om huruvida tvångsvård bör förekomma eller inte. Ett tvångsingripande kan för en individ innebära en kränkning. Dessutom kan detta tvångsingripande även leda till andra negativa konsekvenser, såsom överdosering efter tvångsvårdens upphörande. Likaledes kan ett åsidosättande av tvångsingripanden även det, få ödesdigra konsekvenser, liksom det ovan beskrivits då tillämpning av tvångsvård förekommer. Vi har under pågående termin sökt kunskap om tvångsvård av missbrukare och bland annat ur ett etiskt perspektiv undersökt om denna form av vård kan anses vara försvarbar. Konklusionen av kunskapsinhämtandet var att det överlag existerar ett kritiskt förhållningssätt gentemot tvångslagen. Det var ur denna vetenskap intresset att undersöka hur socialarbetare tolkar och tillämpar lagen i praxis uppkom.

Åke Bergmark, docent i socialt arbete vid Stockholms universitet och Lars Oscarsson, professor i socialt arbete vid Örebro universitet (2000) framför att det föreligger juridiska frågetecken när ett tvångsingripande skall ske. Även Ewa Gustafsson (2001) påvisar i sin avhandling "Missbrukare i rättsstaten" att det råder brister i lagen. Exempelvis preciseras inte vad som avses med missbruk i lagen. Detta dilemma föranleder, enligt författaren, en frihet i tolkningen och tillämpningen av lagen av den som bedömer.

Vi antar att socialarbetarnas inställning till tvångsvård kan ha betydelse för hur dessa tolkar och tillämpar Lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall, LVM. Vidare ges utrymme för socialarbetarnas individuella tolkningar då lagen saknar entydiga indikationer kring dess tillämpning. Det innebär också att socialarbetare har makt att avgöra huruvida en individ bör omhändertas eller inte.

Johansson och Wirbing (2005) redogör för en amerikansk studie från 1970-talet där forskare gick in i behandlargrupper för att analysera hur behandlarna beskrev manliga respektive kvinnliga klienter. Det visade sig att behandlarna uppfattade klienterna olika beroende på deras egen könstillhörighet. I ett resonemang kring könets betydelse vid tolkning och tillämpning av LVM kan handläggarens kön, enligt vår mening, vara av relevans.

Goldberg (2000) menar att det är möjligt att vägen in i ett missbruk består av olika livserfarenheter för kvinnor respektive män. Pojkar och flickor blir, enligt författaren, under

uppväxittiden bemötta på olika sätt. Ett av de hypotetiska resonemang vi för är huruvida rådande föreställningar kring manliga respektive kvinnliga normer i samhället kan påverka socialarbetaren i tillämpningen av lagen. Hur stor betydelse har egentligen klienternas kön vid tolkning och tillämpning av LVM?

1.2 Syfte och frågeställningar

Det övergripande syftet med vår uppsats är att undersöka om klientens kön har någon betydelse då socialarbetare tolkar och tillämpar LVM.

Den primära frågan som ska vägleda oss till att besvara syftet är följande:

- Vilken betydelse har klientens kön i tillämpningen av LVM?

För att besvara det huvudsakliga syftet har vi ställt följande frågor:

- Har socialarbetarens inställning till lagen någon betydelse?
- Vilka faktorer kan påverka socialarbetarens tolkning och tillämpning av lagen?
- Vilken betydelse lägger socialarbetarna vid rådande normer kring män och kvinnor då de tolkar och tillämpar LVM?

1.3 Tillvägagångssätt

1.3.1 Urval och avgränsningar

Vi har med hänsyn till vårt syfte eftersträvat att intervjua socialarbetare som arbetar eller har arbetat med LVM - utredningar. Att infånga en så bred erfarenhet som möjligt var för oss viktigt. Vår avsikt var från början att grunda vår studie på tio till tolv intervjuer. Dock bestämde vi oss i ett tidigt skede av arbetet för att även använda oss av ett antal LVM – domar. Vi kom snart fram till att domarna skulle utgöra cirka hälften av underlaget för analysen och valde då att halvera antalet intervjupersoner. Vi hämtade vid länsrätten i Malmö först ut 21 slumpmässigt utvalda domar och fann materialet så intressant att vi bestämde oss för att hämta ut ytterligare 19 domar. Av de 40 inhämtade domarna visade det sig dock att vi hämtat ut en av domarna två gånger, vilket resulterade i att vi slutligen hade 39 slumpmässigt utvalda domar.

Vi kom i ett tidigt skede fram till att vi skulle behöva intervjua socialarbetare från åtminstone två kommuner. Detta främst på grund av att det i en kommun endast är ett fåtal som arbetar

särskilt med LVM. Vi kontaktade socialtjänsten i fyra kommuner och det visade sig att tre av de fyra kommunerna var villiga att ställa upp på intervju. Enhetscheferna kontaktades och informerades om våra intentioner och syftet med vår uppsats. Efter godkännande kontaktades de berörda intervjupersonerna som vi blivit hänvisade till. Av intervjupersonerna var det trots ett slumpmässigt urval en jämn fördelning mellan könen, tre kvinnor och tre män.

Utav de 39 LVM - domarna utgörs 18 av kvinnor och 21 av män. Domarna sträcker sig tidsmässigt från 2005-11-10 till 2006-11-09. För vår uppsats har domarna varit betydelsefulla då de givit en vidare inblick i ämnet. Till skillnad från det material som intervjuerna bidragit med ger domarna en mer detaljerad bild av de klienter som blivit dömda till tvångsvård. I domarna kan såväl beskrivningar av föreliggande missbruk som olika former av personlig information kring klienten utläsas. I en jämförelse med intervjuerna blir eventuella könsskillnader genom det dokumenterade materialet som domarna utgör något enklare att undersöka. Det hade naturligtvis varit önskvärt att få tillgång till de utredningar som ligger till grund för de domar som analyserats i denna studie. Dessvärre har det varit omöjligt då det råder sekretess. Underlaget utifrån domarna och intervjuerna utgör ungefär lika stora delar i analysen.

Initialt hade vi för avsikt att undersöka betydelsen av såväl klienters som socialarbetares kön vid tolkningen och tillämpningen av LVM. Då en sådan undersökning skulle ge ett alltför brett perspektiv, föranledde det en avgränsning att endast koncentrera oss till den betydelse som klienters kön utgör vid tolkningen och tillämpningen av lagen.

1.3.2 Metod

Vi har i arbetet med vår uppsats valt att utgå ifrån en kvalitativ metod. Valet föreföll relativt självklart, då vi snarare än att gå på bredden av det vi valt att undersöka, har för avsikt att fördjupa oss i ämnet. Repstad (1999) ger i sin beskrivning av kvalitativa metoder bland annat en bild av dessa som just djupgående. Vidare skriver han att ett ytterligare kännetecken på kvalitativa metoder är deras flexibilitet. Det har för oss varit av stor betydelse, att det under arbetets gång varit möjligt att genomföra relevanta justeringar. Med en kvantitativ metod skulle syftet med vår uppsats vara svårt att uppnå, då den typen av metod inte ger samma möjlighet till förståelse för det man undersöker som de kvalitativa metoderna tillåter (ibid.).

Den semistrukturerade intervjun lämpade sig väl för vårt arbete då denna form av intervju ofta bidrar till en djupare kunskap om det som studeras. May (2001) skriver att den kvalitativa semistrukturerade intervjun möjliggör en fördjupning av svaren eftersom intervjuaren genom detta sätt ges möjlighet till förtydligande och utveckling av de svar som framkommer. Vidare menar May (ibid.) att man i denna form kan ha en tematiserande intervjuguide som tillåter fördjupningar och diskussioner av frågor som kommer upp. Intervjuerna genomfördes med hjälp av olika teman som följdes av ett antal frågor. Det visade sig vara en bra metod då de bidrog till en lättsam och avslappnad stämning. Emellertid ledde upplägget stundtals till sidospår av det som ämnades undersökas. Intervjuerna spelades in och transkriberades sedan efterhand.

1.3.3 Metodens trovärdighet

Under arbetet med intervjuerna framkom såväl positiva som negativa sidor av att spela in intervjuerna. En tydlig fördel med ett sådant arbetssätt är att materialet blir mer levande och nyanserna i samtalet synliggörs under transkriberingen. Intervjupersonen ges då möjlighet att reflektera över materialet på ett annat djup och kan under intervjun helt koncentrera sig till samtalet, vilket bidrar till en mer avslappnad stämning. Vi vill poängtera att vi är medvetna om den påverkan bandspelaren har på intervjupersonerna. En nackdel med att spela in intervjuerna var i vårt fall att intervjupersonerna trots informationen om att de var anonyma, verkade hämmas av bandspelaren. Det visade sig tydligt genom att intervjupersonerna direkt när bandspelaren stängdes av blev mer avslappnade, vilket bidrog till en djupare diskussion kring ämnet.

Känslan av att inte riktigt komma intervjupersonerna på djupet uppkom under intervjuerna. Med mer tid och resurser hade detta dilemma förmodligen kunnat minimeras. De könsföreställningar som existerar i samhället, på arbetsplatsen och hos individerna själva ligger djupt rotade vilket innebär att det kan krävas såväl tid som eftertanke för att dessa skall nå upp till ytan.

Då domarna till skillnad från intervjupersonernas utsagor utgör ett dokumenterat material har de givit oss en bild av lagens tillämpning utifrån ett annat perspektiv. Av naturliga skäl blir bilden av tillämpningen utifrån domarna mer tydlig. Domarna har bidragit till en djupare förståelse för hur LVM tolkas och tillämpas i praxis. Det har under arbetets gång funnits en

möjlighet att ställa domar och intervjuer emot varandra, vilket har verkat utvecklande och i ett vidare perspektiv även bidragit till uppkomsten av nya frågor.

Det har för oss varit av stor vikt att uppfylla en god validitet. För att uppnå god validitet krävs det enligt Patel och Davidson (1994) att man undersöker det man har för avsikt att undersöka. Vi har under arbetets gång varit noga med att ständigt blicka tillbaka i syftet för att försäkra oss om att vi hållit oss till det som varit vår avsikt. Vi har haft stor nytta av att arbeta på detta sätt, bland annat vid de tillfällen då eventuella avgränsningar varit nödvändiga.

Reliabiliteten handlar enligt Patel och Davidson (1994) om en studies tillförlitlighet. Vidare skriver författarna att validiteten och reliabiliteten förhåller sig till varandra på ett sätt som medför att vi inte endast kan koncentrera oss till det ena och låta bli det andra. Vi har i arbetet med vårt material, såväl domar som intervjuer, varit noga med att inte dra förhastade slutsatser och vidare strävat efter att genomföra en tillförlitlig tolkning av materialet. Vi är medvetna om den intervjuareffekt som Patel och Davidson (ibid.) beskriver, det vill säga att intervjupersonerna som en följd av intervjuarens sätt att uppträda ger sådana svar som de tror man förväntar sig av dem. Vi har under intervjuerna därför strävat efter att inte förmedla vår egen förförståelse i ämnet. Graden av tillförlitlighet är utifrån domarna och intervjuerna svår att mäta. Domarna utgörs dock av ett bestående innehåll, vilket innebär att de ser likadana ut oavsett vem som tolkar dem.

Patel och Davidson (1994) anger två alternativa sätt att arbeta utifrån. Det ena sättet är att arbeta induktivt vilket innebär att den som studerar ett fenomen utgår ifrån empiri för att därefter förankra empirin med teori. Det andra alternativet är att arbeta på ett deduktivt sätt vilket innebär att forskaren i stället utgår ifrån teorin. Halvorsen (1998) beskriver att problemformuleringen då förutsätts vara preciserad och att man vid ett sådant arbetssätt vet vad det är man vill undersöka. Vi hade redan vid utformandet av problemformuleringen uppfattningen om att det råder ett kritiskt förhållningssätt gentemot LVM. Dessutom fann vi utifrån inhämtad tidigare forskning könsskillnader i tillämpningen av LVU vilket bidrog till uppkomsten av ett hypotetiskt resonemang om att liknande skillnader skulle kunna påvisas i LVM. Vi har i arbetet med analysen så långt det varit möjligt utgått från de teoretiska resonemang som denna uppsats bygger på. Såväl teori som tidigare forskning var sammanställt redan innan vi påbörjade analysen. Således innebär det att vi främst arbetat utifrån den deduktiva metoden i sammanställningen av analysen.

1.3.4 Arbetsfördelning

För att uppnå en enhetlig text med ett i samtliga delar likvärdigt språk har vi i uppsatsen valt att arbeta tillsammans så långt det varit möjligt. Allt material har vi gemensamt letat upp och valt ut och uppsatsens samtliga delar har grundligt bearbetades tillsammans av oss båda.

Inläsningen av materialet har dock gjorts enskilt och en viss uppdelning var i ett tidigt skede av arbetet nödvändig. Bland annat skrev vi en slags grundstomme kring vissa delar enskilt för att bespara tid. Även dessa delar har sedan bearbetats av oss båda tillsammans. Under arbetets gång har vi haft nytta av att vi i stor utsträckning samarbetat då viktiga diskussioner växt fram. Dessa resonemang har bidragit till att våra gemensamma tankegångar givits utrymme i uppsatsens samtliga delar.

1.3.5 Etiska överväganden

Av etiska skäl valde vi att endast koncentrera oss till att intervjua socialsekreterare. Det hade varit betydligt mer känsligt att se tolkningen och tillämpningen av LVM ur klienters synvinkel. Av etiska motiv initierades kontakterna med intervjupersonerna främst genom enhetscheferna inom kommunerna. Enhetscheferna gjorde sedan en förfrågan om intresse att medverka förelåg bland personalen. Därefter kontaktade vi socialarbetarna som medgivit ett intresse att ställa upp på intervju. En av socialarbetarna kontaktades emellertid direkt. Våra intentioner och syftet med uppsatsen framfördes. Innan intervjuerna påbörjades underrättades intervjupersonerna om såväl frivillig medverkan som anonymitet, då vi inte såg att en eventuell presentation av namn skulle vara relevant för denna studie. Av etiska skäl presenteras heller inte namn och personliga uppgifter som förekommer i domarna, då den informationen inte är relevant för syftet med uppsatsen.

1.3.6 Källkritik

De källor vi använt oss av anser vi vara relevanta för denna studie. Vi har i stor utsträckning använt oss av primära källor. Emellertid har ett par av källorna inte varit förstahandskällor, vilket innebär att tolkningen av källorna inte blir fullt så tillförlitliga. De källor vi avser enligt ovanstående resonemang, är Landers studie som Goldberg (2005) refererat till. Vidare innefattar det även de författare som Hilde (2005) återger, det vill säga Alvesson och Sköldberg (1994) samt Hammarström (2004). Då det gäller Nilsson och Tops (1994) rapport från avgiftningsenheten i Malmö, är vi medvetna om att den studien avser ett begränsat område. Emellertid vill vi understryka att deras rapport för vårt arbete, har varit såväl relevant

som användbar. Då vi anser att källor via Internet kan vara mindre tillförlitliga har endast en Internetkälla använts i uppsatsen. Motivet var, att vi efter att ha läst och begrundat Hirdmans (2001) bok ”Genus- om det stabila föränderliga former” ville ha ett komplement till hennes bok. Intervjun med Hirdman på hemsidan ”Makt så klart” (2006) var ett mera komprimerat och kortfattat material att tillgå. Emellertid vill vi poängtera att författaren i sin bok, verkligen försöker att på ett djupgående vis förklara sina resonemang. Då Connells (2003) bok ”Om genus” är en översättning blir det således översättarens tolkning som vi förklarar utifrån författarens resonemang.

1.4 Fortsatt framställning

Kapitel två inleds med en historisk beskrivning av lagens utveckling. Vidare följer en presentation av LVM - lagens utformning, då vi anser att en inblick i lagens utformning kan bidra till ökad förståelse för såväl tidigare forskning som analys. Missbruksbegreppet kommer därpå att definieras. Därefter följer en redogörelse för den tidigare forskning som varit relevant för denna uppsats. I påföljande avsnitt ges en beskrivning av genusteorin, som är den teori genom vilken det inhämtade materialet studerats. I kapitel fyra redovisas analysen under olika teman. Kapitlet inleds med en presentation av intervjupersoner och en tabell över inhämtade domar. I det femte och avslutande kapitlet görs en sammanfattning av arbetet, resultaten återges och en avslutande diskussion ger uttryck för de resonemang som uppkommit under arbetets gång.

2. UPPSATSÄMNETS BAKGRUND

2.1 Historik

År 1982 utökades tvångsvården och LVM - lagen trädde i kraft. Möjligheterna till tvångsvård reglerades i LVM - lagen på ett nytt sätt i förhållande till den tidigare nykterhetslagen. Det blev nu inte längre tillåtet att ingripa med tvång av sociala skäl utan endast för att hjälpa missbrukaren i en personlig nödsituation. Tidigare hade endast alkoholmissbrukare inkluderats i lagen men nu skulle den även omfatta missbrukare av narkotika (Elmér, 2000).

Sedan 1989 är LVM - lagen omredigerad. Lagen bygger fortfarande på i stort sett samma principer som den tidigare men det har gjorts en del ändringar. Bland annat har förutsättningarna för ett ingripande enligt lagen utvidgats något (ibid.). Maximitiden för

tvångsvården har sedan 1989 utökats från fyra till sex månader och en missbrukare kan sedan dess tvångsvårdas även för att skydda andra människor (Goldberg, 2000).

Goldberg (ibid.) skriver att flera anhängare av tvångsvård för vuxna påpekar att individer som har utvecklat ett djupt missbruk inte är i stånd att förstå sitt eget bästa. Det medför att samhället måste vårda dem, oavsett deras egen vilja. Vidare menar Goldberg att lobbyisterna för LVM hävdar att lagen är ett sätt för samhället att visa att man bryr sig om missbrukarna. Syftet med ett ingripande är inte att genomföra ett helt rehabiliteringsprogram med tvång, utan snarare att genom ett kortvarigt ingripande bryta en livshotande situation och att motivera till fortsatt vård i frivilliga former.

2.2 LVM - lagens utformning

Ewa Gustafsson (2005) doktor i offentlig rätt, skriver att lagen ger samhället möjlighet att ge den enskilde vård utan dennes samtycke. I den 3 § anges syftet med lagen. Lagen ska bidra till att den enskilde, för att komma ifrån sitt missbruk, blir motiverad till att frivilligt gå med på fortsatt behandling. Vården ska således syfta till att den enskilde avbryter sitt missbruk. I den 4 § regleras villkoren för att vård med stöd av LVM ska kunna komma i fråga. Den 4 § innehåller en *generalindikation* om att det ska handla om ett fortgående missbruk och ett behov av vård som inte kan tillfredsställas på annat sätt än med tvång. Här inryms även tre *specialindikationer* som anger konkreta situationer och omständigheter som ska finnas i det enskilda fallet. Generalindikationen kompletteras med specialindikationerna, där minst en av dessa ska föreligga för att ett tvångs-ingripande ska vara möjligt.

Vidare tolkar Gustafsson (ibid.) *hälsoindikationen* (4 § p.1) som innefattar ett krav på att missbruket föranleder att den enskilde utsätter sin psykiska och fysiska hälsa för allvarlig fara. Den indikerar på att den enskildes hälsotillstånd allvarligt kan förvärras om denne inte får vård. Det ska alltså finnas en påtaglig medicinsk hälsorisk. Det innebär att det inte handlar om en allmän hälsorisk, exempelvis att överkonsumera ett bruk.

För att den *sociala indikationen* (4 § p.2) skall kunna åberopas, menar Gustafsson (ibid.) att det ska finnas en uppenbar risk att den enskilde förstör sitt liv till följd av missbruket. Det ska handla om en så allvarlig omständighet att den enskilde under lång tid framöver inte har möjlighet att leva ett värdigt liv. Missbruket ska dominera livsföringen och den enskilde ska

inte kunna sköta normala sociala relationer. Individen befaras slås ut ifrån utbildnings- eller arbetsmarknad samt vidare även utestängas helt från ett normalt boende. Den *tredje indikationen* (4 § p.3) består av två olika omständigheter, dels då den enskilde befaras att allvarligt skada sig själv och dels då denne kan komma att allvarligt skada någon närstående. Då det handlar om att allvarligt skada sig själv åsyftas risken för självmord. Närståendebegreppet innebär inte enbart fysisk skada, utan även psykiskt lidande som närstående kan utsättas för, exempelvis i form av hot och hänsynslöst uppträdande.

2.3 Definitioner av missbruksbegreppet

Missbruksbegreppet anses av Skog (2000) vara ett problematiskt begrepp. Han menar att vad som anses vara missbruk för en person inte behöver vara missbruk för en annan och att det dessutom är svårt att dra en gräns mellan bruk och missbruk. Goldberg (2000) nämner inte bara att begreppet är problematiskt och svårdefinierat utan går även steget längre då han skriver att han numera har övergett detta begrepp. Anledningen till detta uppger han vara att det används och förstås på så många olika sätt att det saknar precision. Även Söderling (1999) menar att missbruksbegreppet bör undvikas då det innebär svårigheter att definiera det på ett bra sätt.

Hur kan då missbruk definieras? Johnsson, Laanemets och Svensson (2000) menar att missbruk kan definieras olika beroende på vad som missbrukas och vilken förklaringsmodell som används. All hantering av narkotika är i Sverige kriminaliserad, vilket innebär att all användning av narkotika likställs med missbruk. Svårare är det att dra gränsen mellan bruk och missbruk då det gäller alkohol- och tablettintag, här blir gränsen mellan bruk och missbruk betydligt mer flytande (ibid.). Goldberg (2000) tar till skillnad från ovanstående författare upp problematiken i att se allt icke-medicinskt bruk av narkotika som missbruk. Han menar att människor kan ha olika anledningar till sin drogkonsumtion. Vidare anser författaren att vi måste förstå varför människor konsumerar droger för att kunna hitta effektiva motåtgärder och då är ett sådant betraktelsesätt till mer skada än nytta. Johnsson et al. (2000) menar att de flesta, trots vaga definitioner och en flytande gräns mellan vad som är bruk och missbruk, är ense om att missbruk existerar och att det är ett problem.

Genom att här frambringa olika författares syn på och åsikter om missbruksbegreppet belyses dess komplexitet. I en vidare mening ger dessa ståndpunkter kring begreppet också en insikt i

de problem som, till följd av svårigheterna att definiera begreppet, uppstår vid tolkning och tillämpning av lagen. Komplexiteten kring missbruksbegreppet innebär enligt Gustafsson (2001) att en risk för skillnader i rättstillämpningen uppstår. Avsaknaden av en enhetlig definition av missbruksbegreppet kan bidra till anmärkningsvärda skiljaktigheter i tillämpningen av LVM.

2.4 Tidigare forskning

Flera studier inom LVM-forskning har utgetts under de senaste åren. Tillsammans med de avhandlingar som publicerats inom området för missbruk kan dessa medverka till en kunskapsutveckling inom LVM (Arlebrink & Larsson Kronberg, 2005). Fil.dr Ulla-Karin Hedin samt professor Sven –Axel Månsson (2000) verksamma vid institutionen för socialt arbete vid Göteborgs Universitet, hävdar att merparten av den forskning som gjorts i socialt arbete har varit könsneutral. Flertalet teorier i socialt arbete har bedömts vara av generell art, det vill säga att teorierna både gällt för kvinnor och män. Vid forskning kring missbruk har det framkommit olika undersökningsresultat för män och kvinnor. Vilka konsekvenser det får för det sociala arbetet har man först på senare år insett. Nedan framförs den tidigare forskning som anses vara relevant för denna uppsats.

2.4.1 Rättsliga frågetecken samt dess konsekvenser

Gustafsson (2001) har utfört en rättsvetenskaplig studie som belyser lagstiftningen om tvångsvård av vuxna missbrukare. Författaren anser att studien visat att rekvisiten är oklart formulerade, vilket medför att socialtjänsten får ett breddat spelrum då det gäller att uppfylla dessa. Den frihet i bedömningen som rekvisiten medför kan leda till en disparat tolkning och tillämpning, det vill säga skillnader i hur man tolkar och tillämpar lagen. Kerstin Nilsson och Dolf Tops (1994) har verkställt en rapport från avgiftningsenheten i Malmö. Resultaten visade att det fanns könsskillnader i anmälningarna från sociala myndigheter, då de anmälde flest kvinnor, 66.7 %. 53,3 % av kvinnorna och 20 % av männen i undersökningen utgjordes av omedelbara omhändertaganden.

Vidare har det i Gustafssons (2001) undersökning även framkommit att begreppet missbruk är vagt definierat i lagen. Det finns inte någon enhetlig definition av begreppet som alla inom socialtjänsten arbetar efter. Det är en brist som förstärks då man sätter denna brist i förhållande till att olika handläggare kan tolka missbruksbegreppet på skilda sätt. Vidare

framgår det endast i undantagsfall av utredningarna hur man nått fram till sitt ställningstagande huruvida ett missbruk föreligger. I vissa fall görs bedömningen endast genom toxikologiska prover, men vanligast är att man utgår ifrån omständigheter av yttre iakttagelser såsom utvecklingen av missbruket, antal återfall samt antal omhändertagande med stöd av Lagen (1976:511) om omhändertagande av berusade personer. Genom att det inte råder ett generellt kriterium för vad som avses med missbruk innebär det enligt Gustafsson (2001) en betydande risk för godtycke samt skillnader i rättstillämpningen. Något som Nilsson och Tops (1994) ansåg vara påfallande i sitt resultat var att sociala myndigheter i huvudsak anmäler amfetaminmissbrukare, samtidigt som läkare och skyddskonsulenter i större utsträckning anmäler opiatmissbrukare.

Gustafsson (2001) framför att det i merparten av fallen är hälsoindikationen som används. Det skall då vid ett fortsatt missbruk finnas en allvarlig fara för missbrukarens hälsa. Även Nilsson och Tops (1994) har kommit fram till att hälsoindikationen används mest. Enligt Gustafsson (2001) omfattar skadeindikationen såväl den enskilde som närstående. Dock tydliggörs det inte i lagen vem som kan betraktas som närstående men författaren framför att det utifrån motivuttalande har konstaterats att det innefattar missbrukarens närmast anhöriga. Då skyddandet av närstående åberopas kan man i de flesta fall utläsa att det rör sig om allvarlig fara. Även i detta sammanhang kan det föranleda godtycklighet eftersom lagen och dess motiv inte redogör för hur allvarlig fara det skall röra sig om, inte heller vilken intensitet och vilken förekomst av fara det handlar om. Vidare framför Gustafsson (ibid.) att det är anmärkningsvärt att skadeindikationen av ansökande myndighet även tillämpas i förhållande till andra än närstående. Exempelvis har individer blivit omedelbart omhändertagna till följd av hotfullhet mot grannar eller socialsekreterare.

Lagen syftar till att tillämpas i ett tidigt skede av missbruket då det finns en möjlighet att bryta den destruktiva utvecklingen av missbruket. Emellertid anser Gustafsson (ibid.) att lagen används som en akutlag då fler än 65 % av de tvångsvårdade har blivit omedelbart omhändertagna. Författaren påpekar att en ansökan i många fall inte leder till en ansökan om beredande av vård.

2.4.2 Missbrukande kvinnor och män

Enligt Goldberg (2005), utgörs tre fjärdedelar av de problematiska konsumenterna av narkotika i Sverige av män. Goldberg (2000) skriver att narkotikaforskningen under lång tid varit eftersatt på områden som berör skillnader mellan mäns och kvinnors vägar in i missbruk, erfarenheter av droger och olika behov i behandlingssituationer. Dock menar författaren att vi under senare år börjat urskilja skillnader i manliga respektive kvinnliga storkonsumenters bakgrund. Det är sannolikt att vägen till ett missbruk består av olika former av livserfarenheter för kvinnor respektive män. Bland annat menar Goldberg (ibid.) att flickor och pojkar under uppväxttiden bemöts på olika sätt. Vidare menar författaren att man enligt modern forskning har kommit fram till att kraven, utrymmet man får i skolan och könsrollsförväntningarna skiljer sig åt mellan könen.

Narkotikakretsarna beskrivs enligt Kristiansen (2000) ofta som världar där männen är självständiga och verksamma medan kvinnorna är osjälvständiga, passiva och beroende av män. Kvinnorna tvingas ofta ställa upp sexuellt för att kunna förse sig med droger. Kristiansen (ibid.) menar att detta synsätt ges stöd i olika undersökningar som visar att kvinnliga narkotikamissbrukare i större utsträckning än män har en partner som också är narkotikamissbrukare och att de vanligtvis är mindre kriminella än manliga narkotikamissbrukare. Dessutom är det många kvinnliga narkotikamissbrukare som blir sexuellt utnyttjade och misshandlade av män. Det råder, enligt författaren, inga tvivel om att kvinnliga narkotikamissbrukare ofta befinner sig i mycket utsatta livssituationer. Kristiansen (ibid.) anser att de samhälleliga könsföreställningarna många gånger speglar kvinnliga narkotikamissbrukares handlingar i missbrukslivet och även hur kvinnorna betraktas av sin sociala och samhälleliga omgivning. Goldberg (2005) refererar till Landers studie, varvid hon framför att de kvinnor som ingick i undersökningen ansåg att de behandlades annorlunda än män av myndigheterna. Vidare utsattes kvinnorna för större kontroll av såväl polis som socialtjänst. Socialtjänsten var dessutom snabbare på att göra LVM – anmälningar samt utredningar då det gällde de kvinnliga informanterna.

2.4.3 Rättsliga normer beroende på kön

Astrid Schlytter (1999), universitetslektor i rättsvetenskap vid Institutionen för socialt arbete vid Stockholms Universitet, belyser i sin studie *Kön och juridik i socialt arbete* den könsneutrala tvångslagstiftningen kring ungdomar, 3 § LVU, ur ett könsmaktsperspektiv.

Författaren kommer fram till att det finns ett dubbelt normsystem - ett för pojkar och ett för flickor. Då det gäller missbruksrekvisitet föreligger en uppsättning normer för flickor och en annan för pojkar. Pojknormerna är mer tillåtande vilket medför att pojkars handlingsutrymme är betydligt större än flickors. Bland annat beror det på att missbruk för flickors del bestäms av deras kön. Flickors drogkonsumtion ses i ljuset av deras fysiska och sexuella sårbarhet. Konsekvenserna av ett dubbelt normsystem är enligt Schlytter (ibid.) att det uppstår olikheter mellan flick – och pojknormerna när det gäller praktikens överensstämmelse med rättsvetenskaplig teori. Det råder för flicknormerna en större skillnad mellan teori och praktik än vad det gör för pojknormerna. Schlytter (ibid.) påpekar att det inte är flickans beteende i sig som beaktas utan att det snarare är vad hon symboliserar som avgör bedömningen av hennes beteende. Framförallt spelar flickans kropp en betydande roll, där bland annat sexualiteten är relevant.

De rättsliga normerna ger uttryck för de samhällsnormer som i flera avseenden har olika innehåll för flickor och pojkar. De mer tillåtande pojknormerna medför att pojkarna tillåts konsumera mer alkohol och ha ett mer omfattande drogproblem innan samhället ingriper. Schlytter (ibid.) hävdar att flicknormerna inte bara har snävare gränser utan också att de ålägger flickorna ett ansvar att själva upprätthålla gränserna. Flicknormerna inrymmer ansvar även för andras handlingar och att det ger signaler till flickan om att det är hon som är ansvarig, att det är henne det är fel på. Det budskap som däremot riktas till pojken är att ansvaret ligger någon annanstans, hos samhället, i skolan, hos flickvännen och så vidare. Traditionen av att sätta snävare gränser för flickor än för pojkar bidrar till att flickor som överskrider gränser utsätts för ett förakt, vilket ofta leder till att flickorna straffar sig själva om de inte kan uppfylla samhällets normer.

3. TEORI

För att studera de faktorer som kan påverka socialarbetarnas tolkning och tillämpning av LVM har vi valt att utgå ifrån genusteorin. Motivet till vårt val är att vi i vår uppsats kategoriserat och delat upp könen för att försöka se om det görs skillnad mellan kvinnor och män då socialarbetare tolkar och tillämpar LVM. I fördjupningen av denna teori har vi främst använt oss av Hirdmans (2001) tolkning av begreppet genus.

3.1 Genusteorin

Yvonne Hirdman (2001), professor i historia vid Stockholms universitet, menar att genus är något som häftar inte bara vid kroppar utan vid allt omkring oss. För att förstå genus måste man, enligt Hirdman, försöka sudda ut den rådande dualistiska uppdelningen av kön.

Författaren menar att begreppet genus i jämförelse med ”kön” inte lämnar samma utrymme för tvetydigheter. R. W. Connell (2003) professor of Education i Sydney, anser att den allmänna uppfattningen om genus ofta handlar om olika föreställningar kring skillnaden mellan män och kvinnor. Det är oftast de väl inarbetade föreställningarna om skillnaderna mellan könen, och i synnerhet kroppsliga sådana, som tas upp för att förklara kvinnligt respektive manligt beteende och tänkande.

På hemsidan ”Makt, så klart” (2006) presenteras en intervju med Hirdman. Där uttrycker Hirdman att genussystem formaterar kön. Såväl samhället som vi själva formar de båda könen och de är komplicerade att forma om. Vidare tilldelar genussystemet kvinnor och män skilda egenskaper och olika typer av arbeten. Mannen är modellen för hur en människa ska vara och kvinnan är undantaget. Detta innebär att män värderas högre än kvinnor och det leder i ett vidare perspektiv till att mannen blir överordnad kvinnan. Hirdman (ibid.) anser att den kvinnliga underordningen samt den manliga överordningen finns implementerat i språket, tänkandet och i den kultur vi lever i. De processer som medför att kvinnor och män upprepar mallar av kvinnligt och manligt generation efter generation, måste vi försöka förstå och förändra. Alla människor kommer till världen och hamnar i genussystemet. DeMarinis, Hansagi och Scheffel – Birath (2005), menar att könskonstruktionen redan inleds med en första kommentar om vilket kön ett nyfött barn tillhör.

Precis som Hirdman (2006) skriver, att vi redan i tidig ålder formas till pojkar respektive flickor utifrån föreställningar och tilldelning av pojk - och flickleksaker, menar också DeMarinis, Hansagi och Scheffel – Birath (2005) att barnet tidigt lär sig vilka regler som gäller i samspelet med en flicka, respektive pojke. De skillnader som sedermera uppstår ser man, enligt Hirdman, som biologiskt förankrade skillnader. Kön föds man med, men genus formas man till.

Liksom Hirdman (2001) redogör även Connell (2003) för den dualistiska uppdelningen av kön då han skriver att man i diskussionerna om genusfrågor i samhället brukar utgå från en

dikotomi. Med utgångspunkt från en biologisk uppdelning i hanar och honor definieras då genus som den sociala eller psykologiska skillnad som motsvarar, förstärker eller orsakas av denna uppdelning. ”Genus” syftar då oftast på den kulturella skillnad mellan kvinnor och män som bottnar i den biologiska uppdelningen i hanar och honor. Connell (ibid.) redogör för de problem som följer då man i frågor kring genus utgår från en dikotomi. Bland annat hävdar han att denna uppfattning inte stämmer överens med verkligheten. Människor lever inte i två avgränsade världar och deras personligheter kan inte sorteras in i två fack. Vidare, skriver han att det inom genusrelationerna finns både skillnader och dikotomi men även andra mönster. Genus är inte ett uttryck för biologi, och inte heller en fast dikotomi i människors liv eller personlighet. Det är ett mönster i vår sociala ordning och i de dagliga aktiviteter som styrs av denna ordning.

Om mannen som norm beskriver Hirdman (2001) utifrån två olika betraktelser. Den ena är ”normalen”, prototypen för exempelvis läkare och politiker. Det andra sättet att betrakta mannen som norm är i innebörden människa. Beträktelsen av mannen som prototyp kan föranleda att kvinnor imiterar och anpassar sig till de regler som gäller för att exempelvis komma in i arbetslivet på männens villkor. Samtidigt påbörjas en differentiering mellan exempelvis manliga läkare och kvinnliga läkare, kvinnliga politiker och manliga politiker. Förslagsvis blir prototypen manlig läkare förtunnad. Det som sker är att det leder till extrema maskuliniteter och att det blir ett glapp mellan de verkliga männen och dessa extremer som framkommer. Det sker på liknande sätt med de verkliga kvinnorna och de stereotypa kvinnoformlerna.

Hirdman (2001) menar, enligt vår tolkning, att stereotyperna har konstruerats och grundlagts av tankar, idéer och föreställningar. Begreppet genus betonar att fostran, tvång, och underordning döljer sig bakom stereotyperna man och kvinna. Vidare ger begreppet en möjlighet till analys av kvinnors underordning och även en förklaring till både mäns och kvinnors delaktighet i den. Connell (2003) anser att vi inte kan se på kvinnlighet och manlighet som något av naturen givet. Vi ska dock inte tro att det enbart är något som påtvingats oss utifrån, genom sociala normer eller myndighetstväng. Författaren menar att det är vi själva som konstruerar oss som maskulina eller feminina och att vi därav intar en plats i genusordningen, genom vårt sätt att bete oss i det dagliga livet.

Hirdman (2001) för fram en rad olika texter som är tagna ur bibeln, av filosofer, reformatorer, författare och vetenskapsmän. Texterna speglar vad en kvinna är, hur hon bör vara, vad hon bör göra samt vad hon kan och inte kan göra, men även vad en man är. Presentationen av texterna tolkar vi som att författaren vill betona och bekräfta den rådande bilden av kvinnan som det svagare könet och som den sekundära människan. Hirdman (ibid.) skriver att en del anser att dessa texter ska ses i dess sammanhang, att texterna speglar den kultur de kommer ifrån. Som svar på kontextkrav, understryker Hirdman (ibid.) att kontexten inte får ta över, för det är genom texterna det finns en självklar förståelse för hur man tänkte/tänker kring man - kvinna.

Nedan följer en exemplifiering av Hirdmans presenterade texter:

”Gud har skapat mannen och kvinnan, kvinnan för att föda barn och föröka sig, mannen för att skaffa föda och skydd. Men världen vänder upp och ned på det, missbrukar kvinnorna till otukt och männens skydd till tyranni. Kvinnor saknar kroppens och förståndets styrka och krafter. Bristen på kroppskrafter bör man tåla, ty männen skall föda dem. Bristen på förstånd skall vi önska dem, men ändå bära deras sätt och seder med förstånd, styra dem och ta hänsyn till deras svaghet”.

Martin Luther (i Hirdman, 2001, s.78)

Hirdman (2001) menar att texterna beskriver föreställningen om hur förhållandet mellan man och kvinna bör vara. Han, som den som tar hand om henne och hon som den svagare, hon som den som föder barn. Ett mönster om att kvinnor ska omhändertas impliceras ur äktenskapets urtext: ”Tager du denna kvinna att sörja för i nöd och lust?” (i Hirdman, 2001 s.85). Författaren anser att denna text återkastar bilden av att mannen är förpliktigad att ta hand om och skydda kvinnan.

Alvesson och Sköldberg (1994, i Hilde red. 2005) menar att så gott som alla institutioner i samhället är präglade av såväl sociokulturella som historiska förhållanden. Hammarström (2004, i Hilde red. 2005) skriver att män och kvinnor genom historien tilldelats olika egenskaper och roller utifrån könstillhörighet. Uppdelningen har inneburit att mannen blivit tilldelad egenskaper i form av dominans, makt och kontroll. De roller och egenskaper som kvinnan däremot blivit tilldelad är svaghet, skyldigheter och skam.

4. ANALYS

Vi har för att göra materialet mer överskådligt valt att redovisa analys utifrån domar och intervjuer genom en uppdelning i olika teman, vilka är följande: *Det svagare könet, Konsekvenser av rådande normer, Skillnader i missbruksproblematiken, Konsekvenser av lagens utrymme för individuella tolkningar och LVM – en akutlag?*

Här nedan följer en presentation av intervjupersonerna. Vi vill göra läsarna uppmärksamma på att intervjupersonerna presenteras under fingerade namn.

Kjell: Kjell har en lång och gedigen erfarenhet av att arbeta med LVM - lagstiftningen. Han har arbetat som socionom sedan 1986. För närvarande arbetar han i en större kommun.

Pär: Pär arbetar sedan ett år tillbaka som LVM-handläggare, vilket innebär att han endast arbetar med uppgifter som på något sätt är knutna till LVM – lagstiftningen. Pär arbetar i en större kommun.

Nicklas: Nicklas har i cirka fyra år arbetat med uppgifter som bland annat innefattar LVM-utredningar. Han arbetar i en liten kommun.

Sara: Sara har arbetat som socionom i fem år. Hon arbetar, precis som Nicklas, med arbetsuppgifter som bland annat innefattar LVM. Hon arbetar i en liten kommun.

Ulla: På sin nuvarande tjänst har Ulla arbetat sedan år 2000. Hon arbetar liksom Nicklas och Sara med arbetsuppgifter som bland annat omfattas av LVM. De klienter som Ulla arbetar med har i de flesta fall dubbeldiagnoser. Hon arbetar i en liten kommun.

Karin: Karin har arbetat som socionom sedan år 2000. Hon arbetar med vuxna missbrukare i en medelstor kommun.

Tabellen nedan ger en översikt av resultatet utifrån de 39 LVM - domarna.

	Kvinnor	Män
Alkoholmissbruk	22,2 %	57,1 %
Narkotikamissbruk	44,4 %	28,6 %
Blandmissbruk, (alkohol och narkotika).	33,3 %	14,3 %
Genomsnittlig ålder	36,5 år	44,6 år
Omedelbara omhändertaganden i %	100 %	95,2 %

4.1 Det svagare könet

Utifrån vår tolkning av Hirdman (2001) har stereotyperna manligt och kvinnligt konstruerats och grundlagts av tankar, idéer och föreställningar. Begreppet genus betonar att fostran, tvång och underordning döljer sig bakom stereotyperna man och kvinna. Hirdman (ibid.) tar sin utgångspunkt i historiska texter där kvinnan framställs som det svagare könet. Connell (2003) menar att kvinnlighet och manlighet inte kan ses som biologiskt förankrat. Vidare anser Connell (ibid.) att det är vi själva som konstruerar oss som maskulina eller feminina och det leder till att vi intar en plats i genusordningen, genom vårt sätt att bete oss i det dagliga livet.

Samtliga intervjupersoner poängterar att kvinnor som lever i missbrukskretsar far mer illa än männen. De menar alla att det bland annat beror på att kvinnorna ofta blir utnyttjade och skadade av männen. Några av intervjupersonerna påpekar även att kvinnorna, till följd av deras svagare fysik, fortare blir nergångna av missbruket. Kjell menar att en av anledningarna till att kvinnorna är mer nergångna när socialtjänsten får kännedom om dem är att de ofta klarar sig längre innan man får korn på dem. De lever ofta med män som förser dem med droger och inte sällan prostituerar sig kvinnorna för att finansiera sitt missbruk. Männen däremot, utför ofta olika former av brott för att förse sig med droger, vilket innebär att de fortare blir uppmärksammade av sociala myndigheter. Sara ger, till skillnad från Kjell, en bild av att mannen i större utsträckning än kvinnan kan dölja sitt missbruk. Hon menar att missbruket hos kvinnan fortare synliggörs som en naturlig följd av kvinnans svagare fysik.

Vidare poängterar hon att kvinnor i jämförelse med män är mer måna om sitt yttre, vilket resulterar i att kvinnor som inte bryr sig om sitt utseende fortare blir synliga.

Sara säger att hon inte antar att klientens kön har någon betydelse då hon inleder en LVM – utredning. Emellertid menar hon att den lägre toleransen hos kvinnan kan ha en viss inverkan. Följande citat ger en bild av hur föreställningarna kring de båda könen kan påverka tolkningen av lagen:

”... för det första så är det alldeles korrekt, vi tolkar lagen olika och det är ju en tolkningslag, självklart... Vad jag tycker är fara för någons liv och fara för någon annans liv och det är klart att jag ser det på ett sätt och min kollega på ett annat sätt... och då är vi ute i tolkning sen kan det nog vara så att man, eh, en kvinna kan utsätta sig för mer fara, märker man... Hon kan ju använda sin kropp till att sälja sig mer och det kan tänka mig en del att hon utsätter sig för större risk... killen kanske har lika sexuellt aktivt liv... men han e man!...”
(Sara).

Det resonemang som intervjupersonerna för kring kvinnan som svagare och mer utsatt än mannen styrker Kristiansens (2000) påstående att de samhälleliga könsföreställningarna många gånger speglar kvinnliga narkotikamissbrukares handlingar i missbrukslivet och även hur kvinnorna betraktas av sin sociala och samhälleliga omgivning.

Hirdman (2001) anser att det råder en föreställning om att kvinnan ska omhändertas och att mannen ska omhänderta och beskydda kvinnan. Nicklas exemplifierar denna föreställning då han säger att han får en känsla av, att omgivningen runt omkring påverkar mer, då det handlar om en kvinna. Nicklas menar vidare, att socialarbetare är mänskliga och att de vid sådana påtryckningar lättare tar steget att omhänderta. Han poängterar att det inte gjorts så många LVM på arbetsplatsen som gör att han kan bygga sitt antagande på detta resonemang, men att han får en känsla av att det är så. Nicklas uttrycker sig enligt följande:

”Jag kan mycket väl tänka mig att man skulle snabbare omhänderta en tonårstjej eller nån i övre tonåren. Tjugo år och så... Man känner liksom att skillnaden... jag kan se här... det är liksom att det är ett helt annat pådrag sen om det är en tjej eller från omgivningen runt omkring. Det blir en helt annan påtryckning att omhänderta denna kvinna eller så ”.

De inarbetade föreställningarna om kvinnan som svagare kan spegla intervjupersonernas upplevelser av kvinnorna som mer utsatta. Det är komplext och innefattar såväl socialsekreterares som klienters bild av det kvinnliga könet som svagare och underordnat. Precis som Connell (2003) uttrycker det, är det vi själva som konstruerar oss som maskulina och feminina. Utifrån vårt synsätt, kan dessa föreställningar vara av betydelse då lagen ska tolkas och tillämpas. Det kan mycket väl vara så att socialsekreterare och klienter efterlever och fortsätter att inneha dessa föreställningar. Hirdman (2001) förklarar att den kvinnliga underordningen samt den manliga överordningen finns implementerad i språket, i tänkandet och i den kultur vi lever i. Dessa processer bidrar till att kvinnor och män upprepar mallar av kvinnligt och manligt generation efter generation. Det är såväl samhället som vi själva som formar de båda könen och de är komplicerade att forma om.

Kjell anser att det är möjligt att kvinnorna omhändertas tidigare till följd av att man ser att de far så illa. Han uttrycker sig på följande sätt:

” ...man mår lite illa när man ser de unga tjejerna och hur illa åtgångna de blir. Att det är möjligt att vi då plockar dem tidigare”.

Liksom Kjell anser även Nicklas att det är troligt att man i vissa fall och under speciella omständigheter omhändertar kvinnor i ett tidigare stadium. Han menar att det generellt då det rör sig om kvinnor ofta blir ett större pådrag, i synnerhet då kvinnan är ung.

För att belysa de rådande föreställningarna av kvinnan som det svagare könet presenterar Hirdman (2001) ett antal historiska texter där kvinnan framställs som det sekundära och barnafödande könet. Vi kan utifrån vårt material finna könsskillnader som kan sammanknytas med dessa texter. Sara och Ulla anser att man ser olika på manliga och kvinnliga klienter som har barn. Sara menar att det är möjligt att man ser strängare på en kvinna som har barn än på en man som har barn. Till skillnad från mannen så lever oftast kvinnan tillsammans med barnen. Hon menar att man på så sätt ser kvinnan som mer sårbar och att det kan påverka tolkningen och tillämpningen av lagen. Ulla antar att moderskapet i en del fall kan ligga till grund för att man omhändertar kvinnan i ett tidigare stadium. Hon menar vidare att detta kan botten i att kvinnan, i jämförelse med mannen, har mer att gå tillbaka till. Sara uttrycker sig enligt följande:

” Jag tror man tittar strängare på en kvinna som har barn än en man som har barn, för det är vanligare att en man har barn men ändå inte lever med, tillsammans med dom. Så det tror jag är en annan sa... så det tror jag vi socialsekreterare tolkar på olika sätt”.

En annan faktor som kan spegla det Hirdman (2001) uttrycker är den skillnad mellan männen och kvinnorna Karin kan se, att kvinnan kan vara gravid. Karin påstår att de rycker in fort då en gravid kvinna trots motiverande samtal, inte slutar att missbruka. Missbrukande gravida kvinnor är högsta prioritet då det gäller insatser. Å andra sidan kan Karin inte komma på något exempel på att de tillämpat LVM på en kvinna för att hon varit gravid. I våra domar var det endast en kvinna som var gravid, där beskrevs också hennes sociala situation utifrån att hon hade ett familjehemsplacerat barn.

4.2 Konsekvenser av rådande normer

Schlytters (1999) undersökning utifrån LVU, visar att de rättsliga normerna ger uttryck för de samhällsnormer som i flera avseenden har olika innehåll för flickor och pojkar. Pojknormerna är mer tillåtande, vilket bland annat innebär att pojkar tillåts konsumera större mängder alkohol. De tillåts även ha ett mer omfattande drogproblem innan samhället ingriper.

Då vi granskade intervjuerna reflekterade vi speciellt över två av intervjupersonernas resonemang utifrån aktuella klienter. Intervjun med Nicklas genomsyras av en beskrivning utifrån en manlig klient då han anger exempel utifrån våra frågor. Klienten beskrivs utifrån en detaljerad skildring av dennes missbruksproblematik. Till skillnad ifrån Nicklas tar Sara upp flera exempel på kvinnliga klienter. Klienterna beskriver hon inte utifrån detaljer om missbruksproblematiken utan ifrån yttre omständigheter. Saras resonemang kan liknas vid det Schlytter (1999) påstår, nämligen att flickors drogkonsumtion ses i ljuset av deras fysiska och sexuella sårbarhet. Nedan följer exempel på intervjupersonernas utsagor:

”Han skulle jag ha tagit för fyra år sedan. Han dricker t - röd och spolaryvätska men nu har det gått så långt så att kroppen säger ifrån, han är så dålig. Han håller ju på att dö. Han går inte av sina drickarperioder, så han dricker ju i ett sträck” (Nicklas).

” Nån kvinna vi haft är som vi vet är väldigt skötsam, normalt sätt. Väldigt mån om sitt yttre, väldigt mån om sina kontakter, hur hon ska fungera, helt tappat... besinningen. Ute och gör

bort sig. Sköter absolut ingenting, sin hygien... ekonomi, allting bara rasar. Då har man ingen koll på det längre” (Sara).

”... han är ju dubbelkontinent, sitter och gör på sig på en och samma stol och kan inte ta sig fram. Han har en vän som gör alla inköpen åt sig. Får spriten hemskickad till sig. Han sitter där på en stol, trillar...å blåmärken och levern håller på att ge sig, gul som en apelsin” (Nicklas).

”... Hon går ju ner sig mycket, mycket snabbare... man ser ju det mycket fortare på en tjej, ju också... tycker jag i alla fall... tjejer är mer måna om sitt yttre, sina tänder, hur de har det med hygien och så ” (Sara).

Intervjupersonernas skildringar av manliga respektive kvinnliga klienter visar tydliga skillnader mellan könen och på hur man i omgivningen ser på en man och en kvinna. Likaså kan vi i domarna skönja tydliga skillnader i hur de manliga och kvinnliga klienterna blir beskrivna. I de domar som rör kvinnliga klienter ges i de allra flesta fall utrymme för beskrivningar av kvinnans sociala situation. Vidare läggs stor vikt vid att belysa yttre omständigheter såsom hygien och utseende. I 14 av de 18 domarna bland kvinnorna, ges utförliga beskrivningar av personliga detaljer. De som speglar domarna är exempelvis uttryck såsom ” vistas i utsatt miljö”, ”farit illa både psykiskt och fysiskt”, ”ointresse för omvårdnad, kraftig viktnedgång”, ”tagit avstånd från vänner och familj”, ” svåra sociala förhållanden, bostadslöshet och misshandel”, ”stickmärken på armar och händer”. I de kvinnliga domarna lämnas detaljer om missbrukets art inte sällan därhän. De kvinnliga domarna ger generellt en diffus bild av vad som konsumeras, hur mycket som konsumeras och i jämförelse med männen verkar kvinnorna inte ha gått fullt så långt i sitt missbruk. Denna reflektion speglar Landers (i Goldberg, 2005) undersökning, där det framkom att kvinnorna ansåg sig bli annorlunda behandlade av myndigheterna än de manliga klienterna. Kvinnorna i undersökningen utsattes för större kontroll av såväl polis som socialtjänst. Vidare visade det sig även att socialtjänsten var snabbare på att göra LVM - anmälningar samt utredningar då det gällde de kvinnliga informanterna.

I de manliga domarna är beskrivningen av vad som missbrukas något mer detaljerad. Det framkommer tydligare i de manliga domarna vad de berörda intar, hur mycket de intar och ur dessa beskrivningar tyder vi det som att missbruket hos de manliga individerna har gått längre

och djupare. Vi finner i de manliga domarna inte några längre utläggningar om sociala förhållanden och inte heller lägger man någon vikt vid utseende och hygien. De skillnader som vi i domarna kan urskilja mellan manliga och kvinnliga klienter ger oss föreställningen av att man då det gäller kvinnor lägger större vikt vid de perifera omständigheterna. Vi tolkar det som att männen tillåts gå längre i sitt missbruk innan samhället ingriper. En intressant parallell till vår tolkning av LVM – domarna, är det resultat som Schlytters (1999) studie utifrån LVU visar, nämligen att de mer tillåtande pojknormerna medför att pojkarna tillåts ha en mer omfattande drogproblematik innan samhället ingriper. Nedan följer exempel som enligt vår mening, visar att männens missbruk tillåts fortskrida betydligt längre innan samhället ingriper.

Sju av männen har till följd av missbruket utvecklat epilepsi vilket frammanas under abstinens. Endast en av kvinnorna har abstinensepilepsi. Fyra av männen har fått hjärnskador till följd av missbruket. Det framkommer inte i domarna om någon av kvinnorna har fått hjärnskador till följd av missbruket. Utöver vanlig drickbar sprit är det tre av männen och ingen av kvinnorna som även missbrukar exempelvis etyl, teknisk sprit, handsprit och hårvatten.

4.3 Skillnader i missbruksproblematiken

Av resultatet utifrån domarna ser vi generellt en tydlig skillnad mellan mäns och kvinnors missbruksproblematik. Bland männen utgörs den största delen av dem som blivit omhändertagna av alkoholmissbrukare, närmare bestämt 57,1 %. Bland de kvinnor som blivit omhändertagna är det däremot endast 22,2 % som missbrukar alkohol. Då det gäller kvinnorna är det framförallt narkotikamissbrukare som omhändertagits, 44,4 %. Denna skillnad mellan könen befästs även av merparten av intervjupersonerna. Vi ges genom de material som grundas på intervjupersonernas beskrivningar av LVM – klienter en bild av en typisk manlig LVM - klient som en 50- årig alkoholist. Vid beskrivningen av en typisk kvinnlig LVM – klient blir bilden genast mer diffus och det visar sig att det är betydligt svårare att ge en bild av den typiska kvinnliga LVM – klienten. Kvinnans missbruk kan i jämförelse med mannens inte lika lätt beskrivas på ett enhetligt vis. Kjell ger i sin beskrivning av en typisk manlig respektive kvinnlig LVM – klient en tydlig föreställning om hur skillnaden mellan könen kan se ut:

”Ja, en typisk manlig LVM – klient, det är ju en sån här som har druckit under många, många år som vi har kännedom om oftast. Som en socialsekreterare har kläm på. Men så går det över styr och så gör de en anmälan till oss. Kvinnlig, ja typisk kvinnlig, de är lite mer, ja vi är nog lite mer bullriga för det är, det har blivit mer och mer heroinister bland tjejerna och kvinnorna. Sen har vi ju, vi har ju också de här gamla, eller äldre kvinnor som är nersupna också, alltså det är ju svårt att hitta någon riktig skillnad, men man kan nog säga att det är mer kvinnliga narkomaner. Det skulle man nog kunna säga. Det är mer kvinnliga narkomaner som vi tar på LVM än alkoholmissbrukare. Jag är lite osäker, jag har inte den statistiken riktigt men det är mer en känsla jag har”.

Av de 39 LVM – domar som vi slumpmässigt tagit fram är fördelningen 21 män och 18 kvinnor. En intressant aspekt är att det inte råder större skillnad i fördelningen mellan könen då cirka tre fjärdedelar av de problematiska konsumenterna av narkotika i Sverige idag enligt Goldberg (2005), utgörs av män. Denna fördelning stämmer inte helt överens med vårt resultat utifrån domarna. Vår tolkning är att det i förhållande till hur många män respektive kvinnor som missbrukar är fler kvinnor som blir omhändertagna enligt LVM. Vi är dock medvetna om att Goldbergs definition av problematiska konsumenter av narkotika inte omfattar konsumenter av alkohol och att den jämförelse som vi här tar upp därav kan anses något bristfällig. Vår tolkning kan jämföras med de siffror som resultaten utifrån Nilssons och Tops (1994) rapport visade. Deras resultat indikerade också på skillnader mellan könen, där 66,7 % av anmälningarna från sociala myndigheter utgjordes av kvinnliga klienter. Denna skillnad mellan könen kan spegla Kristiansens (2000) tes om att missbrukande kvinnor betraktas annorlunda än män av sin sociala och samhälleliga omgivning. Likaså Landers (i Goldberg, 2005) studie visar på skillnader i hanteringen av kvinnliga och manliga klienter vid såväl anmälningar som utredningar kopplade till LVM.

Resultatet utifrån de 39 domarna visar att kvinnorna i genomsnitt är yngre då de blir omhändertagna. Den genomsnittliga åldern är för de omhändertagna kvinnorna 36,5 år och för männen 44,6 år. Utifrån vårt material tolkar vi det som att denna skillnad mellan män och kvinnor kan bero på ett flertal olika faktorer. Det kan mycket väl vara så att socialarbetarna i en jämförelse mellan de båda könen upplever ett större behov av att omhänderta kvinnan i ett tidigare skede. Hirdman (2001) lägger stor vikt vid att betona den rådande bilden av kvinnan som det svagare könet, kvinnan som är i behov av att tas omhand. Vidare kan en orsak, precis som en del av intervjupersonerna nämner, vara att kvinnorna fortare blir åtgångna på grund av

deras svagare fysik. En tredje orsak kan vara att missbruket bland kvinnorna blivit mer utbrett och destruktivt än tidigare.

4.4 Konsekvenser av lagens utrymme för individuella tolkningar

Gustafsson (2001) anser att rekvisiten i LVM - lagen är oklart formulerade, vilket ger utrymme för ökad tolkningsfrihet för dem som tillämpar lagen. Frågan är om denna möjlighet i att kunna tolka lagen på skilda sätt, kan leda till åtskillnad i behandlingen av manliga och kvinnliga klienter. Utifrån domar och genomförda intervjuer har vi kunnat bilda oss en uppfattning av de skillnader som vid tolkningen och tillämpningen av LVM kan härledas ur rådande föreställningar kring de båda könen.

Fem av sex intervjupersoner anser att lagen inte är helt tydlig, vilket liksom Gustafsson (2001) menar, kan medföra en ökad tolkningsfrihet. Exempelvis uttalar Nicklas att han hade kunnat sätta ett LVM på en klient för fyra år sedan, emellertid är det först nu som klienten fått vård enligt LVM. Då vi frågar hur det kan komma sig svarar Nicklas att han egentligen inte vet, men att anledningen kan vara att han för fyra år sedan var ny på arbetsplatsen och att klienten tidigare omhändertagits enligt LVM, men att detta inte hjälpt.

” ... och är man ny så är det inte helt enkelt att liksom... man är liksom mer duktig om man...ja, (skratt) man är mer billig för kommunen” (Nicklas).

Samtliga intervjupersoner har svårt att finna några könsskillnader och vår uppfattning är att de intar en ambivalent inställning. Emellertid kommer det fram fragment och funderingar till de könsskillnader som intervjupersonerna kan genomskåda. Anledningen till att skillnader mellan könen kan vara svåra att klargöra kan enligt vår mening, bottna i att de rådande könsföreställningarna, precis som Connell (2003) hävdar, är väl inarbetade.

Karin är den enda av intervjupersonerna som inte ser att det föreligger någon tolkningsfrihet för handläggaren inom socialtjänsten, såsom Gustafsson (2001) beskriver. Hon kan inte heller finna några könsskillnader i tillämpningen av LVM. Dock framför Karin, att kvinnor är mer utsatta i den miljö de lever i och det leder till att de far mer illa. Emellertid anser hon inte att det har med LVM att göra. Då vi för fram den tolkningsfrihet som kan existera, menar Karin att de på hennes arbetsplats grundar sin tillämpning av LVM på läkarutlåtanden. Hon framför

att det är läkaren som tolkar missbrukets allvarlighet och huruvida det föreligger en risk för klientens liv eller hälsa. Om läkaren inte anser att det är så pass allvarligt, menar Karin, att de inte kan gå vidare. En intressant aspekt är att Karin i ett första skede inte anser att lagen ger utrymme för individuella tolkningar då hon senare framför att det är läkaren som har ansvar och tolkningsförmåga då det gäller allvaret i missbruket.

Fem av intervjupersonerna anser att LVM – lagens utformning ger utrymme för tolkningsfrihet. Vi finner att detta kan föranleda könsskillnader då lagen tolkas och tillämpas, vilket vi anser kan spegla Hammarströms (2004, i Hilde red. 2005) resonemang om att kvinnor och män genom hela historien har tilldelats olika egenskaper och roller. Likaså Alvessons och Sköldbbergs (1994, i Hilde red. 2005) tanke om att så gott som alla institutioner i samhället är präglade av såväl sociokulturella som historiska förhållanden stödjer de fem intervjupersonernas reflektioner.

En faktor som Sara tar upp är att en handläggare som har lätt för att uttrycka sig skriftligt har större möjligheter att få igenom ett LVM.

”En utredare som har lätt för att formulera sig i ord... kan med mycket ordbajseri... så kan vi få igenom ett LVM tror jag...”

Syftet med LVM är som Gustafsson (2001) skriver att vård enligt denna lag skall bidra till att motivera en individ till fortsatt behandling i frivillig form. Lagens otydliga utformning bidrar enligt Gustafsson (2001) dock till ett, för den som tolkar lagen, ökat utrymme att tillämpa lagen utifrån individuella ståndpunkter.

Fem av de sex intervjupersonerna anser att den inställning man som socialarbetare har till LVM många gånger speglar hur lagen tolkas och tillämpas. De av intervjupersonerna som ställer sig mest kritiska till LVM är också de som i minst utsträckning tillämpar lagen. Detta innebär, enligt vår mening, att det för klienten har stor betydelse vilken socialarbetare som handhar just dennes ärende. Socialarbetarens inställning till lagen kan alltså vara avgörande för utgången av ett ärende. Emellertid kan några eventuella könsskillnader inte härledas utifrån vilken inställning socialarbetarna har till lagen. Vidare har vi utifrån intervjuerna kommit fram till att de socialarbetare som arbetar tillsammans generellt har en likasinnad

inställning till lagen, det vill säga att rådande arbetskultur kan påverka enskilda socialarbetares inställning till lagen.

Några av intervjupersonerna menar att man in i det längsta avstår från att tillämpa LVM på grund av att man inte vill förstöra den relation som utvecklats mellan klient och socialarbetare. Bland annat beskriver Ulla det så här:

” Jo, det gör det ju, dels att man väntar... Allt vårt arbete bygger på relationer så då fördärvar du ju den relationen om du går in och gör ett LVM. Då kan du fördärva den relation som byggts upp under fem års tid så visst påverkar man... ”.

Karin, som menar att hennes tolkning och tillämpning inte påverkas av den inställning som hon har till lagen, uttrycker sig på följande vis:

”Alltså, jag försöker ju få det till någonting bra, men jag är lite dubbel i det. Jag tror inte att min inställning påverkar speciellt mycket i och med att jag har... tycker båda delarna. Jag vet ju hur lagen är och jag är skyldig att följa den. Så att det... jag tror inte att jag påverkas... ”.

Resultatet vi kommit fram till visar att kulturen på arbetsplatsen, inställningen samt vilka förutsättningar en handläggare har kan vara av betydelse i tolkningen och tillämpningen av LVM. Det är precis så som Gustafsson (2001) framlägger att rekvisitens oklarhet leder till en disparat tolkning och tillämpning. Vi har även funnit att djupt rotade könsföreställningar visar sig som små fragment och att vissa socialarbetare är mer reflekterande över det faktum att sådana föreställningar finns i oss alla.

4.5 LVM – en akutlag?

38 av de 39 domarna är omedelbara omhändertaganden. Detta styrker Gustafssons (2001) tes om att LVM används som en akutlag. En möjlig orsak till att lagen har kommit att användas som en akutlag kan bero på dess otydliga utformning. Lagen ger utrymme för en viss tolkningsfrihet och utifrån genomförda intervjuer har det framkommit att lagen i de allra flesta fall används i så akuta fall att ett omedelbart omhändertagande blir aktuellt. Vidare har intervjuerna bidragit till en förståelse om att det många gånger handlar om ekonomiska förutsättningar och att man därmed väntar in i det längsta.

Samtliga intervjupersoner menar att det inte råder några skillnader mellan kvinnor och män då det gäller omedelbara omhändertaganden. Vi ser inte heller några skillnader i domarna i hur många kvinnor respektive män som blivit omedelbart omhändertagna. Pär ansåg att det var en svår fråga. Han kan inte genomskåda några könsskillnader utan snarare är det, enligt honom åldern som utgör en betydelse. Pär menar att då det gäller yngre personer ska man vara extra uppmärksam. Flertalet intervjupersoner framför att då det gäller gravida kvinnor blir man mer uppmärksam trots att lagen inte tar större hänsyn till graviditet. Av Nilssons och Tops (1994) rapport framkom det att 53,3 % kvinnorna och 20 % av männen var omedelbart omhändertagna. Till skillnad ifrån Nilssons och Tops resultat visade vårt resultat på en jämn fördelning mellan könen. Vårt resultat utifrån domarna speglar Gustafssons (2001) tes, att LVM har utvecklats till något av en akutlag trots att detta inte var avsikten med lagen då den kom till.

5. AVSLUTNING

5.1 Sammanfattning

I vår problemframställning redogör vi för LVM - lagens tolkningsfrihet. Syftet med uppsatsen har varit att undersöka om klientens kön har någon betydelse då socialarbetare tolkar och tillämpar lagen. Vi har grundat vår studie på intervjuer av sex socialarbetare som arbetar eller har arbetat med LVM samt 39 slumpmässigt utvalda LVM – domar från Skåne.

I tidigare forskning presenterar vi Gustafssons (2001) rättsvetenskapliga studie som visar på att rekvisiten i LVM lagen är otydligt formulerade, vilket kan medföra en disparat tolkning och tillämpning av lagen. Vidare framför vi Schlytters (1999) studie där hon belyser LVU lagstiftningen kring ungdomar ur ett könsmaktsperspektiv. Det som framkommer i hennes studie visar på ett dubbelt normsystem, ett för flickor och ett för pojkar. Kristiansen (2000) beskriver narkotikakretsarna utifrån ett könsperspektiv där männen ses som självständiga och där kvinnor är osjälvständiga. Vi tar även del av Nilssons och Tops (1994) rapport från avgiftningsenheten i Malmö. Resultatet ifrån deras studie visar bland annat på att sociala myndigheter i större utsträckning anmäler kvinnor än män enligt LVM. Denna tidigare forskning behandlas sedermera i analysen.

Vi utgick främst ifrån Hirdmans (2001) framställning av genus, för att således skapa förståelse för det som framkommit i vårt material. Hirdman menar att stereotyperna kvinna -

man konstruerats och grundlagts genom tankar, idéer och föreställningar, vilket hon exemplifierar genom historiska texter. I analysens olika delar belyses främst föreställningen om kvinnan som det svagare könet.

Vi har i vår studie funnit att socialarbetarnas tolkning och tillämpning av LVM, i viss utsträckning skiljer sig åt då det gäller kvinnliga respektive manliga klienter. De skillnader som vi utifrån intervjuer och domar funnit har dock inte alltid varit enkla att urskilja. Vi har för att utröna befintliga skillnader gjort en grundlig bearbetning av materialet. En positiv aspekt av att vi haft tillgång till såväl domar som intervjupersoners uttalanden, är att vi på så vis har kunnat se tolkningen och tillämpningen av lagen utifrån två olika synvinklar. Anledningen till att vi haft svårigheter att identifiera en del av könsskillnaderna i tillämpningen av LVM kan enligt vår mening bottna i att rådande föreställningar kring de båda könen ligger djupt rotade. Kön föreställningarna har under intervjuerna för oss visat sig som små fragment då flertalet socialsekreterare reflekterade över att sådana föreställningar finns i oss alla.

5.2 Resultat

Flertalet av intervjupersonerna anser att det föreligger en tolkningsfrihet och att lagen inte är helt tydlig att tolka. Vi har funnit att man till följd av synen på kvinnan som det svagare könet har en viss benägenhet att omhänderta kvinnan i ett tidigare skede. Samtliga intervjupersoner uppger att kvinnor som lever i missbrukarkretsar far mer illa än männen. Kvinnors svagare fysik och lägre toleransnivå uppges även oräkneliga gånger som en bidragande orsak till att man som socialarbetare ser annorlunda på en kvinnlig klient. Enligt vår tolkning kan ovanstående föreställningar om det kvinnliga könet bidra till att könsskillnader uppstår vid tolkningen och tillämpningen av lagen.

Av beskrivningarna i domarna ges moderskapet, i en jämförelse med faderskapet en mer framträdande roll. Även intervjupersonerna poängterar den betydelse moderskapet har vid tolkningen och tillämpningen av lagen. Faderskapet ges i sammanhanget ett nästintill obefintligt utrymme. Enligt vår mening kan en bakomliggande orsak vara att kvinnorna oftare än männen har hand om barnen. Flertalet av intervjupersonerna har även framfört att gravida kvinnor prioriteras, trots att lagen inte tar hänsyn till graviditet.

Vidare har vi funnit skillnader i tillämpningen av LVM som kan härledas ur skilda normer för män och kvinnor. Samhället tillåter bland annat mannen att gå längre i sitt missbruk innan eventuella insatser sätts in. Utifrån de beskrivningar av klienterna som domarna visar blir vi medvetna om de skillnader som kan skönjas mellan könen. Det förefaller utifrån vår analys av domarna att kvinnliga missbrukare blir beskrivna utifrån yttre omständigheter såsom hygien, utseende samt att det sociala fallerar. Några detaljerade beskrivningar av missbrukets omfattning ges i de kvinnliga domarna inte något större utrymme. Utifrån de manliga domarna har vi genomskådat att de generellt genomsyras av en detaljriktighet om missbrukets art, såsom vad och vilka mängder som intas. De skilda sätten att beskriva män och kvinnor ger enligt vår tolkning uttryck för rådande könsskillnader i tolkningen och tillämpningen av LVM.

Vårt resultat visar att socialarbetarnas inställning till lagen i viss omfattning kan påverka hur lagen tolkas och tillämpas. De av intervjupersonerna som ställer sig mest kritiska till LVM är också de som i minst utsträckning tillämpar lagen. Vidare har vi utifrån intervjuerna kommit fram till att de socialarbetare som arbetar tillsammans generellt har en likasinnad inställning till lagen, det vill säga att rådande arbetskultur kan påverka enskilda socialarbetares inställning till lagen. Emellertid kan några eventuella könsskillnader inte härledas utifrån vilken inställning socialarbetarna har till lagen.

I domarna har inte några skillnader i hur många kvinnor respektive män som blivit omedelbart omhändertagna kunnat utläsas. Däremot fann vi att de omedelbara omhändertagandena bland domarna var överrepresenterade. Av 39 domar utgjordes 38 av omedelbara omhändertaganden.

De 39 domarna representeras av 21 män och 18 kvinnor. Denna fördelning blir, i förhållande till Goldbergs (2005) uttalande om att cirka tre fjärdedelar av narkotikamissbrukarna i Sverige utgörs av män, intressant. Den fördelning som domarna visar, speglar inte Goldbergs konstaterande. Utifrån domarna är det 28,6 % av männen och 44,4 % av kvinnorna som missbrukar enbart narkotika. De män som missbrukar både alkohol och narkotika utgör 14,3 % i förhållande till kvinnorna är andelen 33,3 %. Resultatet kan tyda på en anmärkningsvärd skillnad i tolkningen och tillämpningen av LVM i förhållande till Goldbergs påstående. Vår studie visar att det i en jämförelse mellan könen och i förhållande till hur

många inom respektive kön som missbrukar, är fler kvinnor som blir omhändertagna enligt LVM.

5.3 Diskussion

Denna studie har för oss bidragit till fördjupade kunskaper i LVM – lagen. Studien har utan tvivel även bringat oss en större förståelse för den ambivalens en socialarbetare vid tillämpningen av lagen kan ställas inför. Denna ambivalens kan möjligtvis botten i det utrymme för individuella tolkningar som lagen tillåter. En lag innehar dock alltid ett visst spelrum för individuell tolkning, vilket vi anser bör finnas. En lag som är alltför strikt kan innebära att vissa individer faller utanför. Det som emellertid bör eftersträvas är att försöka förstå och förändra de processer som enligt Hirdman (2001) föranleder könsskillnader.

Något som vi anser vara anmärkningsvärt är att ett antal intervjupersoner ser relationen mellan socialarbetare och klient som så viktig att en eventuell LVM –anmälan inte blir aktuell. Är det bättre att riskera personens liv för att bibehålla en god relation? Detta exempel visar på faran med den tolkningsfrihet som råder. Naturligtvis anser även vi att relationen är viktig. Vi kan se fördelar med den uppdelning som råder i vissa kommuner, där det finns en speciell LVM - handläggare som endast åtar sig LVM - ärenden. Vid ett sådant arbetssätt antar vi att relationen mellan klient och socialarbetare kan bibehållas trots en eventuell LVM – anmälan.

Redan innan studien påbörjades fanns en tanke om att socialarbetarens kön kan ha en viss betydelse vid tolkningen och tillämpningen av LVM. Det är en intressant aspekt och det vore önskvärt att belysa ämnet även ur en sådan synvinkel. Kanske hade könsskillnaderna i tolkningen och tillämpningen av lagen varit lättare att belysa om även betydelsen av socialarbetarens kön hade tagits upp. Kan det faktum att flertalet yrkesverksamma socialarbetare är kvinnor utgöra en orsak till att det uppstår skillnader i behandlingen av manliga respektive kvinnliga klienter?

Denna studie har för oss varit oerhört givande. Det hade varit intressant att genomföra en mer omfattande studie, för att således nå ett mer tillförlitligt resultat. Möjligtvis hade en studie med en uppdelning av alkoholkonsumerande respektive narkotikakonsumerande klienter, kunnat ge en mer tydlig bild av rådande könsskillnader. Anledningen är vårt antagande om att

missbruket ter sig olika beroende på vad som missbrukas. Dessutom har det i resultatet framkommit att missbruket mellan könen skiljer sig åt.

Vi lever i ett samhälle där det råder olika normer för män och kvinnor, normer som ligger så djupt rotade att vi sällan ger dem någon större eftertanke. De rådande normerna innebär bland annat att det uppstår skillnader i hur män och kvinnor tillåts agera och bete sig. Utifrån vår studie är det framförallt kvinnors sårbarhet som förs fram i ljuset. Vi anser att de rådande könsföreställningarna inte ger utrymme för mäns sårbarhet. Många av de skillnader som vi i vår studie blivit varse om då det gäller manliga och kvinnliga LVM – klienter, har till en början varit svåra att urskilja. För att synliggöra dessa skillnader krävs en viss insikt i rådande föreställningar kring män och kvinnor. Vi bör för att närma oss ett mer jämlikt samhälle komma till insikt om att vi växelvis påverkar varandra.

6. KÄLLFÖRTECKNING

Litteratur

Bergmark, Anders & Oscarsson, Lars (2000) ”Vad får det kosta att bota missbrukare”. I Ulla Pettersson, (red.): *Etik och socialtjänst. Om förutsättningarna för det sociala arbetets etik*. Stockholm: Förlagshuset Gothia.

Connell, R. W. (2003) *Om genus*. Göteborg: Daidalos.

DeMarinis, Valerie & Hansagi, Helen & Scheffel - Birath, Christina (2005) ”Grundläggande vårdfilosofi vid uppbyggnad av behandling för kvinnor med missbruksproblem”. I Mats Hilde, (red.): *Kön, behandling och kunskap - om olika vägar ut ur missbruk och social marginalisering*. Lund: Studentlitteratur.

Elmér, Åke (2000) *Svensk socialpolitik*. Lund: Studentlitteratur.

Goldberg, Ted (2000) *Narkotikan avmystifierad - ett psykosocialt perspektiv*. Solna: Academic Publishing of Sweden.

Goldberg, Ted (2005) *Samhället i narkotikan*. Solna: Academic Publishing of Sweden.

Gustafsson, Ewa (2001) *Missbrukare i rättstaten. En rättsvetenskaplig studie om lagstiftningen rörande tvångsvård av vuxna missbrukare*. Stockholm: Norstedts Juridik.

Gustafsson, Ewa (2005) ”Lagen om vård av missbrukare i vissa fall (LVM)”. I Jan Arlebrink & Marianne Larsson Kronberg, (red.): *Tvångsvård vid missbruk. LVM i teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur.

Halvorsen, Knut (1998) *Samhällsvetenskaplig metod*. Lund: Studentlitteratur.

Hirdman, Yvonne (2001) *Genus- om det stabila föränderliga former*. Malmö: Liber AB.

Johansson, Katarina & Wirbing, Peter (2005) *Riskbruk och missbruk*. Stockholm: Natur och kultur.

Johnsson, Eva & Laanemets, Leili & Svensson, Kerstin (2000) *Narkotikamissbruk - Debatt, behandling och begrepp*. Lund: Studentlitteratur.

Kristiansen, Arne (2000) *Fri från narkotika- om kvinnor och män som har varit narkotikamissbrukare*. Stockholm: Elanders Gotab.

Larsson Kronberg, Marianne (2005) "Aktuell forskning inom LVM". I Jan Arlebrink & Marianne Larsson Kronberg, (red.): *Tvångsvård vid missbruk. LVM i teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur.

May, Tim (2001) *Samhällsvetenskaplig forskning*. Lund: Studentlitteratur.

Patel, Runa & Davidsson, Bo (1994) *Forskningsmetodikens grunder – Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Lund: Studentlitteratur.

Repstad, Pål (1999) *Närhet och distans*. Lund: Studentlitteratur.

Schlytter, Astrid (1999) *Kön och juridik i socialt arbete: tillämpningen av 3 § LVU på länsrättsnivå*. Lund: Studentlitteratur.

Skog, Ole- Jörgen (2000) "Alkoholproblem". I Ted Goldberg, (red.): *Samhällsproblem*. Lund: Studentlitteratur.

Söderling, Lars (1999) *Styrketårar – Alkoholismens ansikten*. Täby: Larsons Förlag.

Rapporter

Nilsson, Kerstin & Tops, Dolf (1994: 3) *Meddelanden från socialhögskolan. Lvm - vård av narkomaner: rapport från Avgiftningsenheten i Malmö: Patienterna, arbetsmetoderna och resultaten*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.

Tidskrifter

Hedin, Ulla-Karin & Månsson, Sven-Axel (2000) *Kön och socialt arbete- en introduktion. Socialvetenskaplig tidskrift*, vol 7, nummer1-2 (sid.3-11).

Internetadresser

Internet 1. Makt, så klart (2006) ”Kön hålls isär”. Datum: 2006-10-20. Klockan 13.44
<http://www.jamstalldhet.nu/jmst/maktkon/hirdman/hirdman.htm>

LVM – domar från länsrätten i Malmö

Mål nr: 11507-05, 11344-05, 11718-05, 12302-05, 13105-05, 13915-05, 12759-05,
14199-05 E, 135-06, 476-06, 1351-06, 1708-06 E, 1501-06, 2224-06, 4840-06, 4844-06,
5194-06 E, 5250-06, 2373-06, 5354-06, 5492-06, 5596-06, 5644-06, 5905-06, 6027-06,
6022-06, 6107-06, 6600-06, 7445-06, 8077-06, 8462-06, 8710-06, 8955-06, 8681-06,
9501-06, 8962-06, 10144-06, 10038-06, 10292-06.

7. BILAGOR

7.1 Bilaga 1. Intervjuguide

Tema 1: Yrkesbakgrund

Beskriv din yrkesbakgrund.

Vilka är dina huvudsakliga arbetsuppgifter?

Tema 2: Arbetet med LVM

Hur länge har du arbetat med LVM?

Hur många LVM – utredningar gör du om året? Hur ofta leder de till en ansökan om beredande av vård?

Är det vanligt med omedelbara omhändertaganden, och i så fall hur många uppskattar du att det görs per år?

Ser du någon skillnad i hur många kvinnor respektive män som tas med omedelbart omhändertagande? Vad kan detta i så fall bero på?

Tema 3: Om inställningen till LVM

Utifrån tidigare forskning har vi tolkat det som att många ställer sig kritiska till LVM – lagen.

Vad kan detta bero på? Hur ser din inställning till lagen ut?

Vilka för- respektive nackdelar ser du med tvångsvård?

Hur tror du att din tolkning och tillämpning av lagen påverkas av din inställning?

Tema 4: Könets betydelse vid tillämpningen av LVM

Vilka könsskillnader kan genomskådas i tillämpningen av LVM?

Beskriv hur en typisk manlig LVM -klient är för dig.

Beskriv hur en typisk kvinnlig LVM - klient är för dig

Tema 5: Rekvisiten

En forskare har kommit fram till att rekvisiten i lagen är oklart formulerade och att detta kan leda till ökad tolkningsfrihet och att tillämpningen därav ser olika ut beroende på vem som tolkar lagen. Hur ställer du dig till det? Kan det leda till att det uppstår skillnader mellan könen?

Uppfattar du skillnader mellan könen när det gäller rekvisiten?

